

Література

1. Авдіяни Г. Курс „Історія соціальної роботи” і духовне становлення майбутнього педагога // Рідна школа. – 2003. – № 4. – С. 55 –57.
2. Андреева И.Н. Антология по истории и теории социальной педагогики. – М., 2000.
3. Зеньківський В.В. Психологія дитинства // Хрестоматія з історії дошкільної педагогіки / За заг. ред. З.Н. Борисової. – К., 2004. – С. 291 – 301.
4. История социальной педагогики (Становление и развитие зарубежной социальной педагогики): Учебник / Под. ред. В.И. Беляева. – М.: Гардарики, 2003. – 250 с.
5. История социальной педагогики: Хрестоматія – учеб./ Под. ред. М.А. Галагузової. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. – 544 с.
6. Левківський М.В. Історія педагогіки. – К.: Центр учбової література, 2008. – 190 с.
7. Русова С.Ф. Вибрані педагогічні твори. – К.: Освіта, 1996. – 304 с.
8. Дидактика // Історія української школи і педагогіки: Хрестоматія Русова С.Ф. – К., 2003. – С. 381 – 393.
9. Ушинський К.Д. Вибрані твори: У 2 т. – К.: Рад. шк., 1983. – Т.1. – 488 с.
10. Штефан Л. Етапи становлення вітчизняної соціально-педагогічної науки (XIX ст – початок XX ст.) // Рідна школа. – 2002. – № 6. – С. 76 –78.

УДК: 615.851: 37.064.1 – 053.4 – 053.5

О.А. Федій

ЕСТЕТОТЕРАПІЯ ПРОДУКТИВНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ ТА ОСОБИСТІСНИЙ КОМФОРТ ДИТИНИ

Анотація. У статті проаналізовані ефективні технології продуктивного педагогічного спілкування у світлі основних завдань естетотерапії: створення психологічного комфорту для дитини та надання їй можливості творчого самовираження.

Ключові слова: естетотерапія, особистісний психологічний комфорт, технології продуктивного педагогічного спілкування, дитяча прихильність як форма естетичної взаємодії, прийом „власне ім'я дитини”, спосіб „активного слухання”.

Аннотация. В статье проанализированы эффективные технологии продуктивного педагогического общения в свете основных задач эстетотерапии: создания психологического комфорта для ребенка и предоставления ему возможности творческого самовыражения.

Ключевые слова: эстетотерапия, личностный психологический комфорт, технологии продуктивного педагогического общения, детская привязанность как форма эстетического взаимодействия, прием „собственное имя ребенка”, способ „активного слушания”.

Annotation: Effective technologies of productive pedagogical intercourse are analysed in light of basic tasks of estetoterapia: creation of psychological comfort is for a child and grant it of possibility of creative self-expression.

Key words: estetoterapiya, personality psychological comfort, technologies of productive pedagogical intercourse, child's favour as form of aesthetically beautiful co-operation, reception the „proper name of child”, method of the „active listening”.

Особистісно зорієнтований підхід до організації навчально-виховного процесу, сутність якого полягає в принципово нових поглядах на педагогічне цілепокладання став

концептуальним орієнтиром в аспекті поліпшення якості сучасної освіти в Україні. При такому підході, визначення результатів соціально-педагогічного впливу на особистість відбувається не засобами формальних моніторингових критеріїв наявності знань, умінь та навичок, а через емоційно-чуттєвий, індивідуально-творчий характер вияву щирої зацікавленості, особистісного інтересу до соціально-педагогічної взаємодії та взаєморозвитку усіх суб'єктів навчально-виховної діяльності.

Сучасний стан розвитку цього напряму психолого-педагогічної науки характеризується розробками ефективних технологій побудови процесу спілкування з дитиною на рівні емоційно-духовних зв'язків, пошуку дитячої довіри, щирості, любові як необхідних умов процесу становлення людської особистості [2; 3; 4; 6; 8; 10]. Як показує досвід роботи з дітьми, що постійно відчувають агресивно-антигуманний тиск сучасного інформаційного поля, часто перебувають у станах стійких психологічних дискомфорту, мають достатній негативний досвід спілкування з дорослими, педагогами, батьками – лише обережне звернення до індивідуального переживання дитиною власного „Я” може ефективно вплинути на кардинальне, особистісно зорієнтоване перетворення стосунків діади „педагог – вихованець”.

Першоосновою цього процесу постають взаємовідносини між дитиною та дорослим у площині педагогічного спілкування. Досліджуючи природу людської особистості та значення для неї цього соціального, суто людського феномену, С. Рубінштейн зауважував, що спілкування „своєрідно розмикає для мене свідомість іншої людини, робить її доступною для багатогранних та найтонших нюансованих впливів. ... Завдяки мовленню свідомість однієї людини стає даністю для іншої” [9, с. 382]. Цей методологічний принцип виправдовує віднесення компетентності в сфері спілкування до провідних професійних характеристик педагогічної діяльності [2; 5; 6; 9]. В системі освітніх послуг у компетентного в спілкуванні педагога з'являється багато нових місій: він не лише транслятор культурно-історичної інформації, „він й інструктор, й духовний наставник, й носій культурних цінностей, й співрозмовник, й вихователь й презентатор” [6, с. 3].

У розробленій нами концепції естетотерапевтичного впливу на особистість саме продуктивне педагогічне спілкування стає необхідною та достатньою умовами створення психологічно комфортних умов розкриття індивідуально-творчого потенціалу педагога та вихованця [10].

Метою статті є висвітлення провідних естетотерапевтичних технологій продуктивного соціально-педагогічного спілкування та створення комфортного психологічного середовища для вихованців.

Естетотерапія – інтегроване психолого-педагогічне поняття, яке об'єднує дві складові: „естетичне” (від. грецьк. *aisthetikos* – чуттєвий) та „терапія” (від. грецьк. *therapeia* – лікування). Це – природна система інтегративної терапії, яка передбачає лікування звуком, природою, рухом, драмою, малюнком, кольором, спілкуванням тощо й несе в собі приховані інструкції збереження цілісності людської особистості, її духовного ядра [10, с. 8].

Сучасні дослідники теорії й практики педагогічного спілкування традиційно вбачають у ньому основний механізм, засіб впливу, деякою мірою, навіть, психологічного тиску на особистість учня. У педагогічній комунікації виділяють інформаційну, переконуючу, експресивну, сугестивну та ритуальну моделі спілкування [6, с. 42]. У той же час у такому дещо прагматично – технократизованому підході до потенційних можливостей спілкування залишається не актуалізованими величезні емоційно-чуттєві, естетично-духовні, так звані „лікувальні” можливості людського спілкування. Йдеться про запровадження у контекст соціально-педагогічної діяльності найвищої форми розвитку людського спілкування – духовного міжособистісного спілкування між людьми, при якому розкриваються глибинні структури особистості. „Духовне спілкування характеризується взаєморозумінням між людьми, у його основі – довіра до особистості співрозмовника” [7, с. 123]. Саме актуалізація естетично-чуттєвого, духовного

компоненту цього виду діяльності у поєднанні з санагеною функцією естетичного дає нам можливість виділити естетотерапевтичний ефект продуктивного педагогічного спілкування у вимірах особистісно зорієнтованої парадигми навчально-виховного процесу.

Гуманізм у вихованні передбачає спрямованість педагога на розуміння дитини та її потреб, знання закономірностей зростання та розвитку дитячої особистості, її естетичного розвитку. Світова практика психолого-педагогічної діяльності свідчить, що навіть найбільш складні проблеми виховання вирішуються за умови встановлення доброзичливого стилю спілкування з вихованцями. Таке, естетотерапевтичне за своєю дією спілкування постає активним засобом педагогічного впливу на дитину, необхідною умовою реалізації законів, принципів та правил виховання. Цікавими є спроби науковців визначити „ідеальне ставлення” дорослого до дитини, як „поступове підстроювання під емоційний розвиток та становлення особистості дитини”, що є особливо доцільним у ранньому віці (Д. Лешлі) [4]. Результатом такого щирого, продуктивного спілкування з дорослою людиною постають сформовані у дитини почуття довіри до оточуючого соціуму, та бажання у самоствердженні, що вважатиметься найважливішими ознаками естетотерапевтичного впливу на неї.

Одночасно, спілкування визначається й як площина духовно-особистісного та соціального прояву людини, саме воно забезпечує самовираження особистості, розвиває та збагачує її свідомість. Педагогічне спілкування естетотерапевтичного виміру повноцінно виконує свої функції лише тоді, коли дитина виступає в ньому не як пасивний об'єкт виховного впливу, а як активний творчий суб'єкт із власним почуттям гідності, поваги й власної позиції „Я”.

Критерієм продуктивного педагогічного спілкування в естетотерапевтичному процесі є створення доброзичливого психологічного клімату, формування певних міжособистісних стосунків „педагог – учень”. При цьому, спілкування дітей з дорослими носитиме не примусовий, вільний характер. Дитина почуватиме себе розкуто й виступатиме самокеруючи, безпосередньо виявляючи адекватну самій собі особистість (Б. Лихачов) [5].

Зазначені вище теоретичні положення визначаються ідеями гуманістичної педагогіки співпраці, спрямованої на формування позитивної „Я – концепції”, в умовах Добра, Любові та Поваги до маленької особистості. На теоретико-методологічному рівні ці положення сприймаються більшістю педагогів та психологів, але серйозні труднощі виникають при перенесенні теоретичних положень („чому” та „що”) у практичну площину („коли” та „як”). Саме тому предметом детального вивчення вченими – практиками постають педагогічні технології побудови продуктивного спілкування дорослого з дитиною, пошук алгоритму дій педагога спрямованих на реалізацію гуманістичної концепції виховання дитини.

У практичній реалізації ідей продуктивного педагогічного спілкування перед педагогом постає важливе завдання створення системи рухливої, творчої взаємодії. Вихователь-естетотерапевт перш за все повинен завоювати дитячу довіру, зуміти проникнути у свята святих її внутрішнього світу та допомогти у складній справі самостворення.

На жаль, вітчизняна педагогіка сьогодення зазнає браку практичного керівництва для батьків та вчителів, хоча зарубіжні дослідники вже мають цікавий досвід у розробці програм навчання способам правильного спілкування з дітьми. Одна з найпопулярніших програм тренінгу Т. Гордона (Т.Е.Т.: Teacher Effectiveness Training (1975)) містить основні риси гуманістичної психології, яку відомий американський психолог К. Роджерс назвав „особистісно-центрованою”, тобто такою, що ставить у центр уваги особистість тієї людини з якою спілкуються, визнаючи певну пріоритетність її проблем, потреб та емоційно-чуттєвого стану [8].

Значну роль у становленні довірливих стосунків між педагогом та учнем відіграє

дитяча прихильність. Зазначена взаємодія визначається як естетизований, емоційний вид спілкування, що характеризується позитивною установкою на об'єкт прихильності. Прихильність – це форма емоційної комунікації, яка заснована на задоволенні дорослими потреби дитини у безпеці та любові.

Рання дитяча прихильність є необхідною умовою повноцінного розвитку дитини та відіграє неоціненну роль у формуванні дитячої особистості. Одним з перших елементів гарного спілкування, першим суперпозитивним свідомим досвідом пізнання людської присутності для дитини-немовля є обмін усмішками, а втім й звуками між нею та матір'ю. Саме цей момент переживання дитиною позитивних емоційно-чуттєвих реакцій можна віднести до початку свідомого естетичного самовизначення дитини, закладання нею основ власного естетично-позитивного досвіду життя. Важливим елементом цього естетизованого спілкування є те, що мати та дитя по черзі вступають в нього, при цьому дитя засвоює правила черговості. Мати, яка природно любить свою дитину, реагує на сигнали немовляти, а немовля засвоює ряд засобів як привернути материнську увагу, як розпочати та підтримати спілкування з нею. Дитя завжди прагне до такого спілкування, оскільки воно стає джерелом позитивних емоцій для дитини. Наслідування діям матері або інших близьких дитині дорослих породжує естетично позитивні емоції, діти „заражуються” ними (Д. Лешлі). Результати лонгітюдного дослідження, проведеного американськими психологами (Sroufe, Arend, Bretherton та ін) довели вплив ранньої дитячої прихильності до батьків на становлення багатьох позитивних рис особистості. У подальшому зростанні дитини наявність таких тісних емоційних контактів з дорослим сприяють становленню ефективних взаємовідношень підлітка з усім оточуючим його соціальним середовищем. Ознаками прихильності до того чи іншого дорослого, вчителя, вихователя, що стають актуалізаторами цього естетотерапевтичного поля прихильності, є: по-перше – учень частіше за всіх звертається за допомогою до нього; по-друге – у присутності об'єкту прихильності дитина відчуває психологічний комфорт, вона позбавлена негативних емоцій; по-третє – об'єкт прихильності може краще за інших зрозуміти, відчути та заспокоїти дитину.

Слід зазначити, що розвиток прихильності, як необхідної умови для успішної реалізації естетотерапевтичних завдань продуктивного спілкування, цілком залежатиме від професійної підготовленості та індивідуально-особистісних особливостей самого педагога. Перш за все – це здатність відчути та відгукнутися на певні сигнали дитини (погляд, посмішка, сум, вербальне звертання тощо). Як правило, учні сильніше відчувають прихильність до тих педагогів, які швидко та позитивно реагують на проявлену вихованцем ініціативу, вступають з ним у взаємодію, яка відповідає здібностям та стану дитини. Необхідними якостями, що стимулюють розвиток прихильності дитини до дорослого є теплота, м'якість, підбадьорювання. Отже, педагоги, до спілкування з якими діти прагнуть більш за всіх, даючи вихованцеві певні вказівки, промовляють їх м'яко, з теплотою, підтримують, коли це необхідно, дії дитини позитивним оцінюванням.

Не менш важливим фактором ефективності педагогічного спілкування є наявність у соціального педагога такої професійно – особистісної якості як терпимість. Саме відсутність цієї риси, як правило, викликає конфліктні ситуації у виховному процесі, коли педагог позбавлений здатності чути та відчувати кожного учня. Феномен терпимості розглядається вченими у двох ракурсах: сенсуальна терпимість та диспозиційна терпимість (А. Реан).

Сенсуальна терпимість, як класична толерантність, пов'язана з підвищенням порога чутливості до суб'єкту взаємодії. Образно кажучи, це терпимість-черствість, терпимість-стіна. Диспозиційна терпимість в основі своїй має принципово інший механізм. Це – готовність педагога до позитивної реакції на співрозмовника. Носієм високої диспозиційної терпимості може бути лише високочутлива, гуманна по своїй суті людина, адже мова йдеться про терпимість-позицію, терпимість-світовідчуття [1]. Таким чином, формування у педагога соціально-психологічної диспозиційної терпимості сприятиме

процесу пізнання ним учнів, конструктивності педагогічного спілкування, створенню естетотерапевтичного поля дії на дитину.

Одним із загальних принципів такого спілкування є безумовне прийняття дитини такою як вона є, прояв до неї суто естетотерапевтичного ставлення. Для вчителя, педагога це означає – „я люблю своїх учнів просто за те, що вони у мене є !” (а не за їхні певні якості).

Особливе значення в оволодінні педагогічними технологіями продуктивного спілкування з дітьми є опанування прийомом „власне ім'я учня”. Психологами та педагогами здавна вивчається ефект значення імені дитини у процесі її соціалізації. На думку Д. Карнегі, для людини немає нічого більш приємнішого, ніж звучання власного імені з вуст співрозмовника. Зазначимо, що діти з малечку звикають до його звучання, дуже рано ідентифікують себе із власним іменем і не уявляють себе поза ним. Можна вважати, що ім'я людини лягає в основу її особистості (В. Мухіна). Особливий інтерес у зв'язку з описаним вище ефектом, діти проявляють до своїх тезок, які сприймаються учнями більш емоційно. Адже, навіть ім'я педагога може впливати на розвиток прихильності, а втім й подальшої активної взаємодії з дитиною-тезкою.

Своєрідною естетотерапією можна вважати технологічний прийом „ранкового вітання з нашими іменами”, який доцільно впроваджувати у навчально-виховний процес з метою позитивного настроювання на подальшу сумісну роботу, формування в учнів почуття власної присутності-значущості для педагога, встановлення позитивного емоційного клімату в класі (групі). Важливо щоб і вихователь і діти промовляли імена кожної дитинки, щиро вдивляючись їй в очі, та голосно, тепло називали ім'я кожного.

Американський психотерапевт Р. Кемпбел намагається професійно-технологічно відповісти батькам та вихователям на запитання „як насправді любити дітей?”, по суті, він окреслює основне естетотерапевтичне коло поведінки дорослого: конкретизує свою відповідь трьома основними правилами поведінки дорослого при спілкуванні з дитиною: „контакт очей”, „фізичний контакт” (дотик руки, тактильне відчуття співрозмовника, як умова психологічного комфорту впевненості та захисту) та „зосереджена увага” (демонстрування дорослим інтересу слухача-співрозмовника). Зазначені правила спілкування забезпечують, за Кемпбелом, наповнення „емоційного резервуару” дитини, як абсолютної впевненості у батьківській (вчительській) любові та власної необхідності існування за умови дотримання дитиною дисципліни, що основана на любові з боку емоційно значущої для дитини дорослої людини [3].

Психологами доведено, що потреба в любові, належності, тобто необхідності іншому, одна з фундаментальних людських потреб (А. Маслоу). Це необхідно дитині для того, щоб почувати себе людиною. За рахунок такого безумовного прийняття дитина живиться емоційно, відчуває психологічний комфорт. Вже після встановлення добрих відносин, соціальний педагог може висловити й свої негативні почуття, в разі необхідності, але дотримуючись наступних правил: висловлювати своє незадоволення лише окремими діями дитини, а не дитиною у цілому; судити дії учня, а не його почуття; незадоволення діями дитини не повинно бути систематичним.

Причини труднощів дитини часто локалізуються у сфері її почуттів. Тоді, за спостереженнями психологів, практичними діями (показати, навчити, спрямувати тощо) їй допомогти неможливо. Якщо дитина має емоційну проблему, їй треба активно вислухати, створити для такої дитини максимально зручні, естетично привабливі умови спілкування. Спосіб „активного слухання” вже довгий час посідає одне з найважливіших місць у педагогічних технологіях зарубіжних дослідників. Він передбачає „повернення” дитині у розмові того, що вона вам розповіла та визначення (називання) того почуття, яке відчуває дитина (Ю. Гиппенрейтер). Зазначимо деякі правила ведення бесіди за способом активного слухання. Вислуховуючи дитину, педагог має повернутися до учня обличчям; врахувати факт знаходження на одному рівні очей дитини та дорослого; підійти або підсунути стілець якомога ближче до дитини [2].

Таким чином, вихователь демонструватиме дитині найсильніші сигнали готовності чути та відчувати її. При веденні бесіди з учнем, який відчуває прикрість, смуток бажано не задавати питань. Відповіді педагога мають звучати в затверджувальній формі (демонстрування власного настроювання на „емоційну хвилю” учня. Важливо при цьому „тримати паузу”. Не слід забивати учня власними міркуваннями та зауваженнями. Пауза допомагає дитині розібратися у своєму переживанні і одночасно відчуті присутність та увагу дорослого до своїх проблем. Зазначимо три показники вірного оволодіння педагогом способом активного слухання: зникає або відчутно послаблюється негативне переживання дитини за принципом: поділена радість подвоюється, поділене горе зменшується удвоє; дитина починає більше розповідати про себе; відчувши позитивну реакцію до себе з боку вчителя, дитина здатна сама просуватися у вирішенні своєї проблеми. Ступень опанування соціальним педагогом технологією „активного слухання” визначатиметься вирішенням важливого педагогічного завдання, а саме: сумісне з дитиною відкриття закону про те, що, словесне визначення власного стану щодо дій своїх однолітків („Я дуже сердитий на тебе!”) є не менш ефективним засобом ніж фізична дія (штовхання, бійка, демонстративне відвертання по типу „гра в мовчанку” тощо). Необхідною умовою для оволодіння дітьми навичками вербалізацій власного стану, у ході естетотерапії, є вміння педагога слухати дитину та спонукати її говорити про себе. Пригніченому, засмученому учневі досить часто вкрай потрібен дуже чуткий дорослий, якому можна б було висловити свою тугу або безнадійність.

При спілкуванні з дітьми у педагогів спостерігаються типові помилки, які носять характер автоматичних реакцій – відповідей. Такі відповіді вихователів часто викликають в учнів негативну реакцію опору. Назвемо деякі невірні, автоматичні відповіді дорослих : відповідь – наказ; відповідь – застереження, погроза; відповідь – мораль, проповідь; відповідь – порада, готове рішення; відповідь – нотація, „лекція”; відповідь – критика, звинувачення; відповідь – здогадка, інтерпретація; відповідь – випитування, розслідування; відхід від розмови тощо [2].

Володіння зазначеними вище „технічними” навичками спілкування з дітьми дають можливість вчителю досягти певного мистецтва спілкування, яке робить самого соціального педагога більш чутливим до своїх учнів. Спостерігається й зворотна реакція з боку учнів – діти починають також активно слухати педагогів.

У ході реалізації вчителем основних завдань естетотерапевтичного процесу, значної акцентуації набуває емоційно-чуттєва сфера самого дорослого. Щире бажання вихователя побудувати з дитиною справжні, людяні стосунки не може залишити його індиферентним виконавцем певної професійно-педагогічної технології. Власні особистісні переживання соціального педагога підлягають педагогічній корекції й мають бути активно залученими до процесу продуктивного педагогічного спілкування з вихованцем. Так, якщо дитина власною поведінкою викликає у дорослого негативні переживання, необхідно їй про це повідомити. При чому, коли педагог говорить про свої переживання дитині, робити він це має від першої особи, тобто повідомити про себе, про свої почуття (а не про саму дитину, та її поведінку). Таке конструктивне звертання до співрозмовника від першої особи окреслюється як „Я – повідомлення” й дозволяє педагогу висловити свої негативні переживання у необразливій для учня формі, а учням ближче пізнати вихователя („Вчитель теж може щось відчувати!”). Сама ж відкритість у висловлюванні вихователем власних почуттів сприятиме розвитку у дитини бажання самій приймати певне рішення (на противагу виконанню чужих вказівок). Відмова педагога від критично-повчаючої позиції, надання учневі прикладу щирої відвертої розповіді про власні почуття та переживання спонукатимуть саму дитину бути щирою та людяною.

При встановленні добрих стосунків між соціальним педагогом та дитиною, дорослому слід обов’язково дотримуватися золотого правила „сталості у власній поведінці”, яка служитиме для дитини певною естетотерапевтичною моделлю поведінки. Вихованець, який бачить непостійність педагога сам не стане виконувати обіцянок або намагатися бути послідовним у своїх діях. Учень має прийти до висновку, що певний

поведінці, яка не схвалюється педагогом мають відповідати певні наслідки. Сталість та твердість педагога у власних вимогах до дітей – естетотерапевтичні за своєю суттю, вони відображають собою дієвий моральний принцип: вимагаю те, чого дотримуюсь сам. Як правило, така принциповість та дисциплінованість педагога викликає абсолютне емоційне схвалення з боку учнів.

Реалізуючі основні естетотерапевтичні завдання педагогічних технологій спілкування, педагог повинен пам'ятати про те, що: кінцева мета гуманістичної педагогіки полягає у вихованні здорової, порядної людини, яка б вміла побороти труднощі та бути щасливою у суспільстві; мова спілкування з дітьми повинна бути зрозумілою, емоційною та щирою; при вирішенні педагогічних проблем, які можуть виникати у стосунках з учнями, педагогу варто закликати на допомогу власні здібності та уяву, адже абсолютних правил виховання не існує; у конфліктних ситуаціях слід акцентувати увагу на майбутнє, а не на покаранні; важливо враховувати думку дитини яка може не співпадати з думкою вихователя; необхідно залучати саму дитину до вирішення проблем – це навчатиме учня відповідати за себе; доцільним є дотримання макаренківського принципу “оптимістичного прогнозу”, який передбачає переконаність педагога у позитивних зрушеннях поведінці учня у найближчому майбутньому.

Таким чином, віра у великий позитивний потенціал учня повинна відобразитися у спілкуванні з дитиною та ефективно впливати на розвиток її здібностей. Ця віра у могутню силу емоційно збагачених, відкритих духовних проявів людини якнайкраще відображає основну ідею гуманістичної педагогіки – необхідність та можливість створення оптимальних умов продуктивного, естетотерапевтичного педагогічного спілкування, яке сприятиме розкриттю та розвитку неповторних індивідуально-творчих потенціалів педагога та його учнів.

Література

1. *Бордовская Н.В., Реан А.А.* Педагогика. – СПб., 1999.
2. *Гиппенрейтер Ю.Б.* Общаться с ребенком. Как? – М., 2000.
3. *Кэмпбел Росс.* Как на самом деле любят детей. – М., 1992.
4. *Лешли Д.* Работать с маленькими детьми, поощрять их развитие и решать проблемы: Пер. с англ. – М., 1991.
5. *Лихачев Б.Т.* Педагогика. – М., 1999.
6. *Панфилова А.П.* Тренинг педагогического общения: Учеб. пособ. для студ. высш. учеб. заведений. – М., 2006.
7. *Психология и этика делового общения: Учебник для вузов / Под ред. проф. В.Н. Лавриненко.* – М., 2004.
8. *Роджерс К., Фрейберг Д.* Свобода учиться. – М., 2002.
9. *Рубинштейн С.П.* Основы общей психологии. – СПб., 2007.
10. *Федій О.А.* Естетотерапія. Навч. посіб. – К., 2007.

УДК 378.147:37.036.745

Л.С. Фірсова

ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ЗАСОБАМИ ПРИКЛАДНОЇ ТВОРЧОСТІ

Анотація. У статті розкривається зміст дослідно-експериментальних методів естетичної підготовки майбутніх соціальних педагогів у вищому навчальному закладі засобами прикладної творчості.